

YAKİNİYYÂT

doğru kabul edilmesi gereken önermeler dediği, sonraki mantıkçıların yakiniyyât adını verdiği altı önermeyi sayar. Tehânevî'ye göre de yakiniyyât ya zarurî ya nazarî olur. Zarûriyyât içinde gösterilen altı önerme kesinlik değerine göre çoğunlukla şöyle sıralanır: Evveliyât, fitriyyât, müşâhedât, hadsiyyât, mücerrebât, mütevâtirât. Gazzâlî'de görüldüğü gibi bazan bunlara vehmiyyât da eklenir. Bazı mantıkçılar, yakiniyyâtı "evveliyât ve duyu verileri" anlamında kullanılan "hissiyyât" başlığı altında toplayarak yukarıdaki altı önerme çeşidinden fitriyyâtı birinciye, diğerlerini de ikinciye dahil ederler. Bu ikili tasnife "iç duyuyla kavranan açık önermeler" anlamındaki vicdâniyyâtı ilâve edenler de vardır. Bir görüşe göre altı önermeden sadece hissiyyât ve evveliyât zorunlu bilgiler arasında yer alır (*Keşşâf*, II, 1547-1548). Son dönem mantık kitaplarındaki yakiniyyât veya zarûriyyât tasnifi genelde Tehânevî'nin gösterdiği şekildedir. İbn Sînâ yakini niteliğini taşıyan önermeye (et-tasdikü'l-yakinî) adını verir (*Kitâbü's-Şifâ*, s. 3). Bu tür öncüllerden yapılan kıyasa el-kıyâsü'l-yakinî (İbn Ebû'l-Hadîd, s. 289), el-kıyâsü'l-burhânî (İbn Sînâ, *Kitâbü's-Şifâ*, s. 2) ve el-felsefetü'l-yakiniyye (Fârâbî, *Kitâbü'l-Hurûf*, s. 69) gibi isimler verilmiş, ayrıca bu önermeler burhanî kıyasın unsurları sayılmış, burhanî kıyaslardan elde edilen sonuçlar da nazariyyât olarak anılmıştır (ayrıca bk. BEDİHÎ; YAKİN; ZARÛRİYYÂT).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "Vicdâniyyât" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1547-1548; Fârâbî, *Kitâbü'l-Burhân* (el-Manţık 'inde'l-Fârâbî içinde, nşr. Mâcid Fahrî), Beyrut 1987, s. 20-26, 87; a.mlf., *Şerâ'iţü'l-ya-kîn* (a.e. içinde), s. 98-104; a.mlf., *Kitâbü'l-Hağâbe* (*Deux ouvrages inédits sur la réthorique* içinde, nşr. ve trc. J. Langhade), Beyrouth 1986, s. 33; a.mlf., *Kitâbü'l-Hurûf: Harfler Kitabı* (nşr. ve trc. Ömer Türker), İstanbul 2008, s. 69; İbn Sînâ, *Kitâbü's-Şifâ: II. Analitikler* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 1-3, 13-17, 197; a.mlf., *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahran 1364 hş./1985, s. 126; a.mlf., *el-İşârât ve't-tenbihât: İşâretler ve Tenbihler* (nşr. ve trc. Ali Durusoy v.dğr.), İstanbul 2005, s. 50-56; Gazzâlî, *Mihakkû'n-na-zar* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1994, s. 99-100, 102-108; Ömer b. Sehlân es-Sâvî, *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye fî 'ilmi'l-mantık* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1993, s. 219-229; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu'l-Âyâtü'l-beyyinât* (nşr. Muhtâr Cebîlî), Beyrut 1996, s. 289-293; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Resâ'ilü's-Şeceretü'l-ilâhiyye fî 'ulûmü'l-hakâ'iki'r-rabbâniyye* (nşr. M. Necip Görgün), İstanbul 2004, I, 407-409; Kutbüddin er-Râzî, *Tahrîrû'l-kavâ'idü'l-mantikiyye fî şerhi'r-risâleti's-Şemsiyye* (nşr. Muhsin Bidârfar), [baskı yeri ve tarihi yok] (İntişârât-ı Bîdâr), s. 458-460; Ahmed Cevdet Paşa, *Mi'yar-ı Sedâd* (s. nşr. Necatî Demir), Ankara 1998, s. 120.

ALİ DURUSOY

YAKOVA

(bk. DİYAKOVA).

YA'KÛB

(يعقوب)

Hız. İbrâhim'in torunu
ve İsrâiloğulları'nın atası olan
peygamber.

İshak'ın oğlu Ya'küb, Kur'ân-ı Kerîm'e göre peygamber, yahudi inancına göre İsrâil'in ataları diye adlandırılan üç kişiden biridir (diğerleri İshak ve İbrâhim'dir) (*IDB*, II, 786) ve İsrâiloğulları'nın isim babasıdır. Ya'küb kelimesinin aslı İbrânce Yaakov'dur (Yaakov). Tevrat'ta kelimenin menşei iki şekilde izah edilmektedir. Bunlardan birine göre Yaakov "topuk tutan" demektir; zira Esav ile ikiz olan Ya'küb önce doğan Esav'ın topuğunu tutarak dünyaya gelmiştir (Tekvîn, 25/26). Diğerine göre ise kelime "birinin yerini alan" mânâsındadır. Ya'küb, Esav'ın ilk oğul olma hakkını elinden aldığı, onun yerine geçtiği ve bereketini çaldığı için bu adla anılmıştır. Esav, "Onun adı haklı olarak Yaakov çağrılmıyor mu, çünkü iki defa beni aldattı, benim yerime geçti" sözleriyle (Tekvîn, 27/36) bunu vurgulamaktadır (a.g.e., II, 782-783). Ahd-i Atîk'te kelime, "Çünkü her kardeş çok aldatacak" (Yeremya, 9/4) ve, "Rahimde kardeşini topuğundan tuttu" (Hoşea, 12/3), şeklinde her iki anlamda da kullanılmaktadır. Yine Tevrat'taki bir ifadeye göre Ya'küb'a Tanrı tarafından İsrâil adı verilmiş olup (Tekvîn, 35/1-15) bizzat Tanrı ile veya meleğiyle güreştiği için bu adı almıştır (Tekvîn, 32/22-32). Eski Ahid'de de Ya'küb'un ana rahminde kardeşini topuğundan tuttuğu, büyüyünce Allah ile güreştiği ve meleğiyle de güreşip onu yendiği belirtilmektedir (Hoşea, 12/3-4). Ayrıca kelimeyi oluşturan harflerin nümerik değerleri ileride meydana gelecek İsrâil'le ilgili önemli olaylara bir işaretir (Ginzberg, II, 98).

Ya'küb'a dair bilgiler doğumu yirmi beşinci, vefatı ellinci babda olmak üzere Tevrat'ın Tekvîn bölümünün yarısını kaplamaktadır. Tevrat'a göre İshak kırk yaşında iken Ârâmî Laban'ın kız kardeşi Rebeka ile evlenir, fakat hanımı kısır olduğundan uzun süre çocukları olmaz; nihayet İshak, Rabb'e yalvarır ve Rebeka hamile kalır. İshak altmış yaşında iken önce Esav, ardından Ya'küb dünyaya gelir (Tekvîn, 25/20-26). Esav avcıdır, Ya'küb ise çadırdaki otu-

ran sakin bir kişidir. Yahudi rivayetlerine göre dede İbrâhim, Ya'küb'u çok sever ve onu takdis ederek hayır duada bulunur (a.g.e., II, 100). Öte yandan İshak Esav'ı, Rebeka ise Ya'küb'u daha çok sever. Bir gün kırdan dönen Esav, Ya'küb'dan yiyecek ister, Ya'küb da ilk oğulluk hakkını satması şartıyla ona yiyecek verir (Tekvîn, 25/27-34). İshak Esav'ı kutsamak ister, fakat Rebeka ile Ya'küb'un hilesi sonucu Esav'ı değil Ya'küb'u kutsar. Gerçeği anlayan İshak Esav'a, "Kardeşin hile ile geldi ve senin bereketini aldı" der (Tekvîn, 27/35). Esav'ın kendisini öldürmesinden korkan Ya'küb, babasının tâlimatı üzerine hem Esav'dan kurtulmak hem de kızlarından birini almak üzere Paddan-aram'a dayısı Laban'ın yanına gider (Tekvîn, 27/1-28/5). Yolda Bethel'de gecelerken bir rüya görür: Göğe uzanan bir merdivenden melekler inip çıkmaktadır. Tanrı, Ya'küb'a ve zürriyetine üzerinde bulundukları toprakları vaad eder ve ona zürriyetinin çoğalacağını müjdelar (Tekvîn, 28/10-22). Harran'a varınca dayısının Lea (Leah) ve Raşel (Rahel) adlı iki kızı ile evlenir ve her biri için dayısına yedi yıl hizmet eder (Tekvîn, 29/1-30). Raşel ve Lea câriyeleri Zilpa ile Bilha'yı da Ya'küb'a verirler. Ya'küb'un Lea'dan Ruben, Şimon (Simeon), Levi, Yahuda (Yuda), İssakar ve Zebulun ile kızı Dina; câriyesi Zilpa'dan Gad ve Aşer; Raşel'den Yûsuf ve Bünyâmin; câriyesi Bilha'dan Dan ve Naf-tali olmak üzere on iki oğlu dünyaya gelir (Tekvîn, 29/31-30/24; 35/23-26). Ya'küb çok zenginleşir, bu yüzden Laban'ın oğulları onu kıskanınca Paddan-aram'ı terkedip Ken'an diyarına döner (Tekvîn, bab 31). Dönüş yolunda Yabbok Geçidi'nde bir adamla karşılaşır ve onunla sabaha kadar güreşir. Karşısındaki, "Tanrı ile ve insanlarla uğraşıp onları yendin" der ve Ya'küb'un adını İsrâil şeklinde değiştirir. Ya'küb da o yerin adını, "Tanrı'yı yüz yüze gördüm ve canım sağ kaldı" diyerek Peniel (Tanrı'nın yüzü) koyar (Tekvîn, 32/22-32). Yahudi rivayetlerine göre Ya'küb'un güreştiği kişi Mikâil'dir (a.g.e., II, 147). Ya'küb, Ken'an diyarına döndükten sonra kardeşi Esav ile barışır; Esav Seir'e döner, Ya'küb da önce Sukkot'a, ardından Şekem şehrine gider (Tekvîn, 33/1-20). Tanrı'dan Beytel'e gidip orada bir sunak yapma emrini alır ve bu emri yerine getirir. Bu arada ailesine ve çevresindekilere yabancılardan ilâhlarından vazgeçmelerini, kendilerini temizlemelelerini öğütler. Tanrı, Ya'küb'a görünerek, "Senin adın Ya'küb'dur, ancak artık Ya'küb çağrılmayacaksın, adın İsrâil olacaktır" der ve çoğalmasını isteyerek kendisinden mil-

letlerin ve kralların çıkacağını, İbrâhim'e ve İshak'a vaad edilen diyarı kendisine ve zürriyetine vereceğini bildirir (Tekvîn, 35/1-15).

Ya'küb Esav ile birlikte, 180 yaşında vefat eden babası İshak'ı Hebron'daki (Halîl) aile mezarlığına defneder (Tekvîn, 35/28-29). Ardından babasının gurbet diyarına, Ken'an'a yerleşir (Tekvîn, 37/1). Oğulları arasında en çok Yûsuf'u sever ve onun kötü haberini alınca yas tutar (Tekvîn, 37/31-35). Ken'an diyarında kıtlık meydana geldiğinde Ya'küb on oğlunu erzak almaları için Mısır'a gönderir (Tekvîn, 42/1-2). Oğullarının aldığı erzak tükenince onları ikinci defa Mısır'a yollar (Tekvîn, 43/1-2). Daha sonra Yûsuf babasını ve kardeşlerini Mısır'a getirtir (Tekvîn, 47/6-7), onları Goşen vilâyetine yerleştirir. Ya'küb burada on yedi yıl daha yaşar, vefatından önce çocuklarına nasihatte bulunur. 147 yaşında ölen Ya'küb vasiyeti gereği Makpele (Machpelah) mağarasına (Hebron), İbrâhim ve karısı Sâre, İshak ve karısı Rebeka ile kendi karısı Lea'nın defnedildiği yere gömülür (Tekvîn, 49/1-50/14). Ya'küb, İsrâil ataları içinde ömrü en kısa olan ve Tevrat'ta diğerlerine göre hayatı daha ayrıntılı biçimde anlatılan bir peygamberdir. 130 yaşında iken yaşını soran dönemin firavununa, "Gurbet yıllarımın sayısı 130'dur; ömrümün yıllarının sayısı azdır ve bu yıllar kötü geçti; babalarımın gurbetteki günlerinde yaşadıkları yılların sayısına varmadı" der.

Kur'an-ı Kerim'de Ya'küb'dan hem bu isimle hem de İsrâil diye bahsedilmektedir. Ya'küb adı on sûrede on altı defa geçer (el-Bakara 2/132, 133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; Hûd 11/71; Yûsuf 12/6, 38, 68; Meryem 19/6, 49; el-Enbiyâ 21/72; el-Ankebût 29/27; Sâd 38/45); İsrâil adı da tek başına iki (Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58), Benî İsrâil şeklinde kırk bir yerde geçer. Bazı rivayetlere göre Ya'küb adı kendisine, Allah'ın emirlerini ve yasalarını kitaptan takip ederek uygulaması veya zürriyetinin onu takip etmesi yahut doğum esnasında kardeşinin topuğunu tutması sebebiyle verilmiştir (Fîrûzâbâdî, VI, 43). Ancak İslâmî kaynaklara göre de Ya'küb Arapça asıllı bir kelime değildir (Cevâlîkî, s. 355). Kur'an'da diğer peygamberler gibi Ya'küb'a da vahiy geldiği ve onun nebî olduğu bildirilmektedir (en-Nisâ 4/163; Meryem 19/49). Dede-i İbrâhim ve babası İshak gibi Ya'küb da güçlü bir iradeye, keskin bir zekâyâ sahiptir; kendisi ve zürriyeti seçkin ve hayırlı

insanlardır (Sâd 38/45-46); onlar dürüst ve erdemli (el-Enbiyâ 21/72), muhsin (el-En'âm 6/84), sâlih (el-Enbiyâ 21/72), muhlis (Sâd 38/45-46) kullardır.

Yahudi ve hristiyanların, insanları doğru yolu bulmaları için kendi dinlerine davet etmeleri üzerine Kur'an'da şöyle buyrulur: "Deyin ki: Biz Allah'a inanırız; bize indirilene ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'küb'a ve onların soyundan gelenlere indirilene, Mûsâ'ya, İshâ'ya ve rableri tarafından diğer bütün peygamberlere verilmiş olana inanırız; onların arasında hiçbir ayırım yapmayız; biz Allah'a teslim olanlarıdır" (el-Bakara 2/136; Âl-i İmrân 3/84). Bu âyetlerde Ya'küb'un peygamberliğine inanmanın Müslümanlığın bir şartı olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan İbrâhim, İsmâil, İshak ve Ya'küb ile onların soyundan gelenlerin iddia edildiği gibi yahudi veya hristiyan olmadıkları ifade edilmektedir (el-Bakara 2/140). Ya'küb da dedesi İbrâhim gibi çocuklarını Allah'a teslimiyeti vasiyet etmiş (el-Bakara 2/132), ölümü yaklaşınca da oğullarına, "Ben gittikten sonra siz kime kulluk edeceksiniz?" diye sormuş, onlarda, "Senin rabbine, ataların İbrâhim, İsmâil ve İshak'ın rabbine, tek Allah'a kulluk edecek ve O'na teslim olacağız" cevabını vermişlerdir (el-Bakara 2/133). Kur'an-ı Kerim'de ayrıca İbrâhim'e İshak ve Ya'küb'un bağışlandığı zikredilmekte (el-En'âm 6/84), İbrâhim'in eşi Sâre kastedilerek, "Biz ona İshak'ı ve onun ardından Ya'küb'u müjdeledik" denilmektedir (Hûd 11/71). Bu âyetlerden hareketle bazı şarkiyatçılar, Kur'an'da Ya'küb'un da İshak gibi İbrâhim'in oğlu diye gösterildiğini ileri sürmüşlerse de (EI², XI, 276) Kur'an âyetleri (el-Bakara 2/133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; Hûd 11/71; Yûsuf 12/6) böyle bir anlayışa imkân vermemektedir. Kur'an'da Tevrat inmeden önce bütün yiyeceklerin İsrâilî oğulları'na helâl kılındığı, ancak Ya'küb'un bunlardan bazılarını kendisine yasakladığı bildirilmekte (Âl-i İmrân 3/93), hadislerde bu nimetlerin deve eti ve deve sütü olduğu belirtilmektedir (Mûsne'd, I, 273, 274, 278). Diğer bir izaha göre Tevrat'ta söz konusu edilen haram (Tekvîn, 9/4) etin kanıyla birlikte yenmesidir (Hamîdullah, s. 62). Kur'an'da Ya'küb'la ilgili bazı bilgiler Yûsuf sûresinde yer almıştır. Bu sûrede Ya'küb'un adı üç defa geçmekte, yirmi beş yerde de kendisine atıfta bulunulmaktadır. Ya'küb çocuklarına güvenmemekte (Yûsuf 12/11, 18, 83), onlar da babalarına

saygılı davranmamaktadır (Yûsuf 12/8, 16-17, 95).

Hadislerde de Ya'küb nebî ve kerîm olarak zikredilmektedir (Mûsne'd, II, 96; Buhârî, "Enbiyâ", 14, 19). İfk Hadisesi'nde Hz. Âişe ithamlara mâruz kalınca şöyle demiştir: "Artık bana düşen Yûsuf'un babası gibi sabretmektir" (Mûsne'd, VI, 367, 368; Buhârî, "Tefsîr", 12/3; 24/11). Diğer bir hadise göre Hz. Peygamber şeytanın kötülüğünden ve kem gözden korunmak için ashabına öğrettiği bir duanın sonunda, "Atamız İbrâhim ve İsmâil, İshak ve Ya'küb'a böyle dua ederdi" buyurmuştur (İbn Mâce, "Tıb", 36). İslâmî kaynaklarda Hz. Ya'küb kılsız vücutlu, zayıf yapılı, ağır başlı, uzun boylu, güzel yüzlü bir kişi olarak tasvir edilir. Ya'küb'un hayatıyla ilgili İslâmî kaynaklarda yer alan bazı bilgiler yahudi kaynaklarından aktarılmıştır. Rivayete göre babası Ya'küb'a Ken'an diyarından evlenmemesini, dayısının kızlarından birini almasını söyler. Bunun üzerine çıktığı yolculuk esnasında rüyasında Allah kendisine, üzerinde bulunduğu toprakları ona ve zürriyetine bağışlayacağını, ayrıca kitap ve peygamberlik vereceğini bildirir; kendisi için bir mâbed yapmasını ister, bu mâbed Beytülmakdis'tir (İbn Kuteybe, s. 39-40; Sa'lebi, s. 101). Kisâî'nin nakline göre İshak rüyada göğsünden bir ağacın çıktığını, ağacın birçok dala ayrıldığını ve her dalda bir nur parladığını görür. Dallar peygamber olacak çocuklarını temsil eder. Nitekim ikiz çocukları doğar. Büyüdüklerinde İshak sevdiği oğlu Esav'ı çağırarak av eti getirmesini, soyundan peygamberler çıkması için ona dua edeceğini söyler. Bunun duyan hanımı Rebeka ile oğlu Ya'küb hileye başvururlar; kestikleri bir oğlağın derisini Ya'küb'un kollarına sararlar ve bu oğlağın etini ona av eti diye ikram ederek kendisinden hayır dua talep ederler. İshak bu durumdan kuşkulansa da Esav zanıyla Ya'küb'u takdis eder. Avdan dönen Esav gerçeği öğrenince Ya'küb'u öldürmeye karar verir. Bunun üzerine Ya'küb dayısı Laban'ın memleketine gider (Kısaşû'l-enbiyâ, s. 153-156, 176-178). Ya'küb, Halîl'in (İbrâhim) torunu, Zebîh'in (İshak) oğlu, Sıddîk'in (Yûsuf) babası, Esbât'in şeyhi, Benî İsrâil peygamberlerinin atası, İsmâil'in kardeşinin oğludur. Kırk veya yetmiş yıl hüznü içinde yaşamış, Yûsuf'un gömleğinin kokusunu 80 fersahtan almıştır (Fîrûzâbâdî, VI, 43). Ya'küb, oğlu Yûsuf'un yokluğunda Bünyâmin de yanından ayrılmaya üzüntüden iki gözüne ak düşmüş, oğlu Yûsuf'un gönderdiği gömleği yüzüne sürerek gözleri açılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafavî, *et-Tahkîk*, XIV, 251-255; *Müsned*, I, 273, 274, 278; II, 96; VI, 367, 368; Dârimî, "Ve-şâyâ", 4; Tirmizî, "Tefsîr", 24/4, "Da'avât", 114; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 39-40; Sa'le-bî, *'Arâ'isü'l-mecâlis*, Beyrut 1374/1954, s. 101-102; Muhammed b. Abdullah el-Kisâî, *Kıssaşü'l-enbiyâ* (nşr. I. Eisenberg), Leiden 1922, s. 153-156, 176-178; Mevhib b. Ahmed el-Cevâlîkî, *el-Mu'arreb* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Tahran 1966, s. 355; Firûzâbâdî, *Beşâ'iru zevî't-temyiz* (nşr. Abdülâlim et-Tahâvî), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-il-miyye), VI, 43-45; Muhammed Hamidullah, *Le Saint Coran*, Paris 1989, s. 62; M. J. Williams, "Jacob", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion* (ed. R. J. Z. Werblowsky – G. Wigoder), New York 1997, s. 364; J. Ginzberg, *Les légendes des juifs* (trc. G. Sed-Rajna), Paris 1998, II, 95-174; M. Âsim Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004, s. 263-268, 293-296; Ahmet Suphi Furat, "Ya'küb", *İA*, XIII, 351; R. Firestone, "Ya'küb", *EL*² (Fr.), XI, 276; I. Hicks, "Jacob (Israel)", *IDB*, II, 782-786; *Dictionnaire encyclopedique du Judaïsme* (ed. G. Wigoder v.dğr.), Paris 1993, s. 567-568.

ÖMER FARUK HARMAN

□ TÜRK EDEBİYATI. Hz. Ya'küb müslüman milletlerin kültür ve edebiyatında, halk inanışlarında adı çokça geçen ve hayatına dair bilgi verilen peygamberlerden biridir. Kaynaklarda duasının bereketiyle bir koyunun tek batında dört kuzu doğurması, sesinin üç konak mesafeden duyulacak kadar gür olması, attığı okun çok uzaklara gitmesi, duasıyla dağları yerinden oynatması, oğlu Yûsuf hakkında kurtlarla konuşması, çok uzak mesafeden Yûsuf'un kokusunu alması gibi mucizeleri nakledilir. Edebiyatta daha çok etkili duasıyla anılan Hz. Ya'küb'la ilgili bilgiler Kur'an'da Yûsuf sûresinde yer alır. Kısas-ı enbiyâ kitaplarında, Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinde, hilyelerde, siyer ve mevlidlerle, mi'râciyyelerde, *Envârü'l-âşîkîn* ve *Ma'rifetnâme* gibi eserlerde Ya'küb daha çok Yûsuf'la birlikte zikredilir. Tasavvuf edebiyatında Ya'küb'la ilgili konular çeşitli yönlerden ele alınmış ve bu alanda zengin bir birikim oluşmuştur. Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinde Hz. Ya'küb'un babasından dua alması, peygamber olması, evlenmesi ve on iki oğlu anlatılır. Bu eserlerde genellikle Yûsuf tanıtıldıktan sonra Ya'küb'dan söz edilir.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre kardeşleri Yûsuf'u kuyuya attıktan sonra kestikleri bir kuzunun kanını gömleğine sürer, babalarına da kardeşlerini bir kurdun yediğini söyler. Ancak Ya'küb, "Kurt onu nasıl yemiş olabilir, gömleği bile yırtılmamış" diyerek oğullarına inanmadığını belirtir. Diğer bir rivayete göre ise oğulları babalarının yanına bir kurt getirerek, "Yû-

suf'u bu kurt yedi" derler, Ya'küb da "Ey kurt! Benim evlâdımı sen mi yedin?" diye sorunca Allah kurdu konuşturur ve kurt, "Ben çocuğunu ne yedim ne de gördüm" cevabını verir. Bu olay bir Urfa türküsünde, "Cemolup geldiler Ken'an'ın kurdu / Biz yemedik deyü içtiler andı / Ya'küb'un fer-yâdı arşa dayandı" dizeleriyle yer almıştır.

Hayâlî Bey, emsalsiz güzelliğini güneşe benzettiği Yûsuf'un kuyuya atılmasını güneşin batışıyla etrafa hüznün çökmesi benzetmesiyle anlatmıştır: "Çâh-ı arza düşecek Yûsuf-ı mihr oldu o dem / Mâh-ı Ya'küb-ı felek külbe-i ahzan-şekl". Bazı şiirlerde ise Ya'küb gökyüzüne ve güneşe, Yûsuf da aya teşbih edilmiştir. Yine Hayâlî'nin, "Pîr-i nûrâniye nâgeh gelip ihvân-ı nücûm / Subh pîrâhenin ırgürdü (ulaştırdı) edip kan-şekl" beytinde yıldızlar Yûsuf'un kardeşlerine, gökyüzü ve güneş Ya'küb'a (pîr-i nûrânî), sabah da şafak vaktinin kızzılığıyla Yûsuf'un kanlı gömleğine benzetilmiştir. Hz. Ya'küb'un, Yûsuf'un ayrılığına metanetle katlanıp Allah'a sığınması onun edebiyata akseden diğer bir özelliğidir. Ya'küb'un sözü olarak Kur'an'da geçen, "Fe sabrun cemîl vallâhü'l-müsteânü alâ mâ tesîfün" (artık bana düşen güzelce sabretmek; buna karşı dayanma gücü vermesi için sadece Allah'a sığınırım) âyetiyle (Yûsuf 12/18), kardeşlerinin Bünyâmîn'i de Mısır'a götürmek istediklerinde onlara söylediği, "Fallâhu hayrun hâfızan ve hüve erhamü'r-râhimîn" (Allah en hayırlı koruyucudur ve acıyıp esirgeyenlerin en merhametlisidir) âyeti (Yûsuf 12/64) celfi istifler halinde yazılıp levha şeklinde cami, tekke ve evlerin duvarlarını süslemiştir. Hz. Ya'küb'un Yûsuf'un doğumu öncesinden başlayarak çektiği sıkıntılar karşısında Allah'a yalvarması Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinde, "Duâ-yı / Tazarru-i / Niyâz-ı / İlticâ-yı Ya'küb" gibi başlıklar altında gazel veya kaside şeklinde münâcâtlar halinde yer almaktadır.

Hz. Ya'küb divan edebiyatında gam ve hüznün sembolü haline gelmiş ve âşıkların kendilerini benzettiği kişilerin başında yer almış, ayrıca şairler Ya'küb'un sabrını örnek almıştır. Neccarzâde Rızâ Efendi, "Hayâl-i Yûsuf-ı ümmîd ile Ya'küb-ı vakt oldum / Ziyâ ver külbe-i ahzânıma ey mâh-ı Ken'an" mısralarında ondan medet beklemiştir. Ya'küb, oğlunu kaybettikten sonra gözüne hiç uyku girmemesi yönüyle de anılmıştır: "Hayâlin çeşm-i Ya'küb-ibtîlâ-yı giryemü'tâda / Misâl-i Yûsuf-ı gül-pîrehen hâbı unutturdu" (Nâil-i Kadîm). Ya'küb'un Yûsuf'un ardından yıllarca göz yaşı dökmesi gibi âşık da göz yaşı dökmüş, bu sebeple gözlerini kaybetmiştir: "İkti-

zâ-yı hasretinle âkıbet Ya'küb-veş / Ağlamaktan dîde-i giryâna ettim elvedâ" (Şehrî). Sultan I. Ahmed'in, "İftirâkınla efendim bende tâkat kalmadı / Yah-pâre oldu bu dil aşkta mahabbet kalmadı / Şol kadar ağlattı ben biçâreyi hükm-i kazâ / Giryeden hiç Hazret-i Ya'küb'a nevbet kalmadı" mısraları neredeyse bir atasözü haline gelmiş, hat sanatında murakka' halinde yazılmış ve Cevdet Çağla tarafından nişaburek makamında bestelenmiştir.

Divan şiirinde ağlamaktan ferî sönmüş mahmur gözler nergise benzetilir. Hz. Ya'küb'un devamlı yaş döken gözleriyle nergis arasında münasebet kurulmuş, onun gözleri de nergis gibi ağlamaktan mahmurlaşmıştır. Fuzûlî, bahar geldiğinde nergis çiçeğinin topraktan çıkması ile Yûsuf'tan haber alan Ya'küb'un gözlerinin açılması ve yıllarca beklediği hüznün evinden dışarı çıkması arasında ilişki kurar: "N'ola çeşm-i ter ile çıkısa habs-i hâkden nergis / N'ola ger çıkısa Ya'küb-ı belâ-keş beytül-ahzandan." Yine ağlamaktan Ya'küb'un gözlerine ak düşmüştür. İzzet Molla'nın, "Maksûd azîzim kolaylıkla ele girmez / Çeşm etti fedâ Yûsuf'a Ya'küb-ı mahabbet" beytinde bu durum anlatılır. Hz. Ya'küb'un hüznü içinde kapandığı evi de (beytül-ahzân / beytül-hazen / külbe-i ahzân) divan şairlerinin çok kullandığı benzetme unsurlarından biridir. Muhibbî, Yûsuf gibi güzel olan sevgililerinden ayrı düşükleri için gönül evleri hüznü evine dönen âşıklara, "Hasret ile âh senden ayrı Yûsuf-cemâl / Eyledim Ya'küb-veş dil hânesin beytül-hazen" beytiyle tercüman olmuştur. Hitâbî ise kendi sevgilisinden ayrı düşmeyi Ya'küb'un Yûsuf'tan ayrılmasından daha acıklı görür: "Gerçi Ya'küb'u zaif etti firâkı Yûsuf'un / Za'f içinde ol dahi men nâtûvandan yahşîdır." Ayrılık derdiyle evi Ya'küb'un hüznü evine dönen Hayretî de kendisini kınayanlara Yûsuf gibi güzel olan sevgiliden ayrılan herkesin kendi durumuna düşebileceğini söyler: "Ya'küb-veş giryân isem beytül-hazende ta'n değil / Vâ firkatâ bir Yûsuf-ı Ken'an'dan ayrıldım meded". Şair, "N'ola sen mesned-i izzette beyim Yûsuf isen / Biz de Ya'küb gibi âkif-i beytül-hazeniz" beytiyle de sevdiğini Yûsuf'a, kendini hüznü evinde bekleyen Ya'küb'a benzetmiştir. Nâilî ise herkesi göz yaşı döken Ya'küb'un beytül-ahzânını görmeye davet eder: "Her nefes garkâb-ı eşk eyler bu minâ hücreyi / Çeşm-i Ya'küb-ibtîlânın beyt-i ahzânın görün."

Edebî eserlerde Hz. Ya'küb'la ilgili diğer unsurlar Yûsuf'un hayatının Mısır safhasından sonra tekrar öne çıkar. Ya'küb,